

De bouwhistorie van het Huis te Linschoten

Joop van Schaik

Inleiding

Het omgrachte Huis te Linschoten is gelegen in de gemeente Montfoort, in het zuidwesten van de provincie Utrecht.

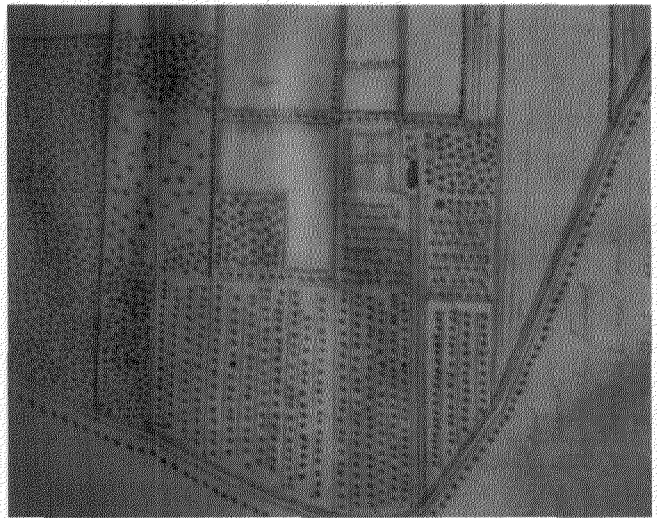
In de loop der jaren is al het één en ander over het huis gepubliceerd.¹ In het boek over het landgoed Linschoten dat in 1994 verscheen, werd door R. Stenvert een hoofdstuk gewijd aan de bouwhistorie van het huis.²

Van ouds wordt aangenomen dat het Huis te Linschoten uit twee delen, van verschillende datum, bestaat. Stenvert meent echter dat het huis in één keer werd gebouwd. Onderzoek in onder meer het huisarchief heeft thans aangetoond dat het Huis te Linschoten inderdaad in fasen is ontstaan. Onderzoek van het huis zelf heeft dit bevestigd. Inmiddels blijkt zelfs dat een muur van een oudere boerderij in het huis is opgenomen.³ Ook werden andere ontdekkingen gedaan over het huis en over de aanleg van het 'grand canal'.

De boerderij in de Hoge Polder

Het Huis te Linschoten staat in de Hoge Polder. Deze ligt op de zogenaamde Linschotenstroomrug tussen Montfoort en Woerden.⁴ Een groot gedeelte van deze stroomrug werd in de loop der eeuwen afgegraven, waarna de klei met vletschuiten naar de Woerdense pannebakkerijen werd vervoerd.⁵ De boerderij in de Hoge Polder waaruit het Huis te Linschoten is ontstaan wordt in het huisarchief voor het eerst vermeld in 1572, toen Adriaen Jansz. eigenaar was. Hij was meester van de vicarie van het Onze-Lieve-Vrouwe-Altair in de Sint-Janskerk te Linschoten. Deze vicarie had een jaarlijkse los-rente gevestigd op zijn hofstede in de Hoge Polder.⁶ In 1629 verkocht de toenmalige eigenaar, Jan Jansz. Spaignart, 'twee mergen lants mit huijs berch schuyr ende beplantinge gelegen op de Hogenpolder' aan Johan Strick. Daarbij werd bepaald dat Spaignart het huis en het weiland nog één jaar vrij van pacht zou mogen gebruiken tot Petri ad Cathedram (22 februari) 1630.⁷

Op een kaart van kort na 1638 (afb. 1) is de stal van de boerderij nog afgebeeld met een grijs, vermoedelijk rieten, dak. Ten oosten ervan stond een schuur. De boerderij lag aan het einde van een pad dat de verbinding vormde met de Noord-Linschoterdijk.⁸ Strick kocht de eerste percelen in de Hoge Polder in 1626 en toen hij in 1648 overleed, bezat hij er bijna alle landerijen. Omdat hij van de verkopers de con-

Afb. 1. Detail van een kaart van de Hoge Polder en van de Hoge Kamp. Vermoedelijk vervaardigd door Jan van Diepenem, na het gereedkomen in 1638 van de 'Huijse van Linschoten'. Gekleurde tekening op perkament, 685x851 mm. Verzameling Stichting Landgoed Linschoten, LL224a. Foto D.J. de Vries 1998.

cessies voor het ontgronden overnam kon hij op aanzienlijke inkomsten uit de verkoop van 'steenaarde' rekenen.⁹

De bouwheer

Mr Johan Strick werd geboren in 1583 te Utrecht, overleed aldaar in 1648 en werd begraven in de Domkerk. Strick werd in 1605 kanunnik, in 1621 scholaster en in 1633 deken van het Utrechtse kapittel van Oud-Munster of Sint-Salvator. Als zodanig was hij geëligeerde in de Staten van Utrecht. In 1616 huwde hij met de Zeeuwse Beatrix Gybels (1595-1655). Strick kocht in 1633 van Oud-Munster de heerlijkheid Linschoten, het patronaatsrecht van de kerk aldaar en 3 morgen land in de Hoge Polder.¹⁰

Koning Lodewijk XIII van Frankrijk verhief hem in 1634 als 'escuier' (schildknaap) in de erfelijke Franse adelstand. Dit vanwege de 'Qualitez et vertus qui sont en la personne de nostre cher et bien aimé Jean Strick'. Tevens werd Strick, op persoonlijke titel, als ridder in de orde van St-Michel opgenomen.¹¹

Het echtpaar Strick van Linschoten-Gybels woonde aanvankelijk op het Utrechtse Oudkerkhof maar verhuisde in 1637 naar een claustraal huis ten Dom, op de hoek van de Domsteeg.¹² Voor dat huis kreeg Strick van Linschoten van de stad Utrecht een dubbel glas-in-lood paneel met het stadswaapen ten geschenke, dat wil zeggen twee bovenramen in een kruisvenster: 'Jan Gerritsz. Bronckhorst glaesschrijver betaelt d'somme van ses ende twyntich guldens voor een dubbelt doorgaende glasch mettet stadswapen staende in de huysinge van den heere Burger mr Dirck van Velthuijsen dus alhier bij ordonnantie ende quitantie f. 24.--'.

Den voornoemden Bronckhorst noch betaelt d'somme van vier ende twyntich guldens mede voor een dubbelt glasch d'Heer van Linschoten in syne huysinge vereert dus hier blyckende als vooren f. 24.--'.¹³

Wapenruiten waren geschenken aan autoriteiten bij nieuwbouw of aanzienlijke verbouwingen van hun huis. Ook aan kerken werden ruiten geschonken zoals in Linschoten na een verbouwing in 1628 en in 1649 door 'wylen een heer en vrouwe van deze plaats'.¹⁴ Jan Gerritsz. van Bronckhorst (ca 1603-1661) was een Utrechts schilder, glasschilder en wapentekenaar. In 1650 vertrok hij naar Amsterdam, waar hij samenwerkte met Jacob van Campen. Hij beschilderde de orgelluiken van de Nieuwe Kerk en voor het Stadhuis op de Dam schilderde hij een schoorsteenstuk in de Vroedschapskamer.¹⁵

De 'Huijse van Linschoten'

Het woonhuis van de boerderij in Linschoten kwam in 1630 ter beschikking van Strick en vermoedelijk ging hij het als pied-à-terre gebruiken. Strick liet in 1634 de nog bestaende herenbank in de Linschotense kerk vervaardigen, hetgeen wijst op zijn aanwezigheid in Linschoten.¹⁶ In 1638 liet Strick het woonhuis van de boerderij vervangen zoals blijkt uit de wapenruiten die hij van de Utrechtse kapittels en van enkele Stichtse steden ten geschenke kreeg. Alleen de ruit van de stad Rhenen werd aangevraagd en geschonken in 1639. Een voorbeeld van een verzoekschrift van Strick is dat aan het kapittel van Sint-Marie te Utrecht:

'Ick onders. bekenne midts dese aenbestaet te hebben aen Jan Gerritsz Bronckhorst glaesschrijver een glas met het waepen van het Capittel van Sint Merrien en heb het doen stellen op den Huijse van Linschoten en dat ter somme van twaelf gul. Versoeck dat U Ed. tot betaling van het selve gelieven ordonnantie te verlenen dit doende

Johan Strick'.

Het besluit van het kapittel luidt:

'Is gelesen seeker geschrift ondt Johan Strick continerende dat sijn Ed. hadde aenbestaet aen Jan Gerritsz. van Bronckhorst een glas met een wapen van desen caple ter somme van twaelf guldens en dat sijn Edele dat hadde doen stellen op sijn den Edele huijse van Linschoten. Ende is volgens Caple

resolutie daerop mergine gestelt. Sijn dese twaelf gulden betaelt bij de Ed. Heer en Mr Johan Haelwich als fabrycksmr'. De kwitantie van Van Bronckhorst luidt:

'Ondersn bekenne ick mits deesen voldaan te weesen van de heere Haelwich. Oirconde deses Actum den 20 7bris 1638

Jan v. Bronckhorst'.

Ook de andere wapenruiten werden geleverd door Jan Gerritsz. van Bronckhorst.¹⁷

Het nieuwe huis werd ongeveer twintig meter breed en ongeveer negen meter diep. Het werd dwars vóór de stal gebouwd zodat een gebouw met L-vormige plattegrond ontstond. Daardoor kwam het overeen met in het rivierengebied voorkomende kapitale 17de eeuwse dwarshuisboerderijen, zoals Rijnveld in Woerden, Bouwlust in Montfoort en Cornelishoeve in Haastrecht.¹⁸

In het onderhuis van Linschoten zijn, aan de linkerzijde, diepe funderingen aangetroffen die wijzen op een kelder. Hieruit blijkt dat het huis de traditionele indeling bezat van een voorhuis, geflankeerd door een opkamer en een zijkamer. Ook deed Linschoten denken aan het, hoger opgetrokken, huis Oudegein in Jutfaas (gemeente Nieuwegein). Oudegein werd in 1633 herbouwd door Adriaen Ploos van Amstel (1583-1639), zwager van Strick's broer Dirk (1592-1633).¹⁹

Het huis Linschoten bestond uit één bouwlaag onder een schilddak met rode dakpannen en met goten op lijsten van geprofileerde bakstenen. Boven de vensters waren strekken. Dit zijn kenmerken van het vroege Hollandse classicisme.

De naam van de architect is niet overgeleverd maar die kan in Utrecht, Strick's woonplaats, gezocht worden. Op de bakstenen pilasters, aan weerszijden van het ingangspoortje, stonden zandstenen kogels op voetstukken. Deze gaven de ingang een krijgshaftig accent. Het verdwenen poortje van kasteel Groenesteijn in Langbroek was op identieke wijze uitgevoerd.²⁰ Dergelijke kogels staan ook op de poort van het Bisschopshof aan de Utrechtse Servetstraat, dat eigendom was van de Staten van Utrecht.²¹ Laatstgenoemde poort werd in 1634 gebouwd naar ontwerp van Frederik Matthijsz. van Lobbrecht. Hij was 'timmerman' van de Staten van Utrecht en werkte als zodanig aan kasteel Abcoude. Ook werkte hij als particulier architect. Van Lobbrecht overleed in 1644.²² Strick kan, als geëligeerde van de Staten van Utrecht, Van Lobbrecht het ontwerp hebben laten maken van zijn 'maison de campagne' in Linschoten.

Kort na de voltooiing van het huis liet Strick de Hoge Polder en de Hoge Kamp op een kaart vastleggen.²³ Daarop is ook het nieuwe huis met het rode pannendak weergegeven, zij het weinig gedetailleerd. De kaart bevat geen naam van de maker maar er kan de hand in worden herkend van de landmeter Jan van Diepenem, die ook voor het kapittel van Oud-Munster werkte.²⁴ Op het schilderij uit 1654 van het huis, door de Utrechtse schilder Herman Saftleven, (afb. 2) valt het rode pannendak van het herenhuis uit 1638 onmiddellijk op.²⁵

Afb. 2. Huis te Linschoten. Schilderij door Herman Saftleven, 1654. Olieverf op doek 88x128 cm. Verzameling Stichting Landgoed Linschoten. Op het schilderij zijn zowel het huis uit 1638 met de rode dakpannen als het achterhuis en de torens uit 1647 te herkennen. Foto G.Th. Delemarre 1994.

De ontwikkeling van boerderij naar herenhuis komt overeen met die van huize Goudestein te Maarssen dat omstreeks 1620 ontstond door het woonhuis van een boerderij door een herenhuis te vervangen.²⁶ Ook het huis Wulverhorst bij Linschoten ontstond na 1650 door verbouwing van het dwars-huis van een boerderij tot herenhuis.²⁷

In de linkervoorkamer op de beletage van het Huis te Linschoten werd in 1996 de brandmuur van de boerderij ontdekt. Deze bestaat uit met zachte mortel gemetselde gele bakstenen van het formaat 9x19x4,4 cm. Dit formaat alleen zegt weinig over een mogelijke datering want het werd gebruikt tot in de 18de eeuw.²⁸ Opmerkelijker is dat zichtbaar is waar het dak van de boerderij op de muur heeft gerust en waar deze in 1638 verhoogd is om als achtergevel van het herenhuis te dienen.

Uitbreiding met achterhuis en torens

Het huwelijk op 30 november 1647 van Strick's enige zoon mr Johan Strick jr (1625-1686) met Christina Taets van

Amerongen (1627-1686) moet de aanleiding zijn geweest om het herenhuis uit 1638 aanzienlijk uit te breiden en tot kasteel te verbouwen. Christina Taets van Amerongen stamde, anders dan haar echtgenoot, uit een riddermatig geslacht.²⁹

Na afbraak van de stal van de boerderij werd tegen de brandmuur, achter het herenhuis uit 1638, een gebouw van twee verdiepingen met onderhuis en zolder opgetrokken. Tegen de voorgevel van het huis uit 1638 werden twee torens gebouwd. Blijkens de datum op de zonnewijzer op de rechtertoren kwamen deze gereed in 1647. Uit een betalingsopdracht van Strick van Linschoten sr aan de schout van Hekendorp, (Reinier IJsbrandtsz. Rosenboom?) blijkt dat in 1646 75.000 bakstenen geleverd werden door de Haastrechtse steenbakker Jan Aertsz.:

'Scholtus van Hekendorp sult nyet willen naelaeten te betalen aan Jan Aertsz. steenbacker tot Haestrecht d'somme van hondert ses ende seventich gulden vijff stuyvers ende dat preciselick binnen die maent van Octobri eerstcomende in betalinge van vijff ende seventich dusent steen ende mits nemende van hem quitantie sal Ulieve voorscr. somme betalinge tegen my verstrecken. Oirconc den 12 Augusti 1646. Johan Strick'.

De kwitantie in dorso luidt:

'Ickt onderschreven bekenne ontfangen te hebben uyt handen van die schout Heekendorpe die somme van een hondert gul. en twee en sevent. gul. twee stuyvers van wegen mijn heer Strickt van geleverde steen die ickt hem geleverd hebbe int Jaer 1646.

Actum den eersten September 1646. Jan Aertsz. Steenbacker'.³⁰

Jan Aertsz. was eigenaar van één van de twaalf Haastrechtse steenbakkerijen. Zijn steenplaats was gelegen in Rozendaal tussen Haastrecht en Oudewater en was twee hont (200 roeden) groot. Er stonden een oven, twee loodsen en een huisje.³¹ Jan Aertsz. had al in 1630 aan Strick, als scholaster van Oud-Munster, stenen geleverd.³² Waarschijnlijk zijn de geleverde bakstenen gebruikt om er de in 1647 gereedgekomen torens van te bouwen. Het achterhuis, met de gebruiksruidten, moet al vóór die tijd voltooid zijn. Andere steenleveranties zijn echter in het huisarchief niet terug te vinden.

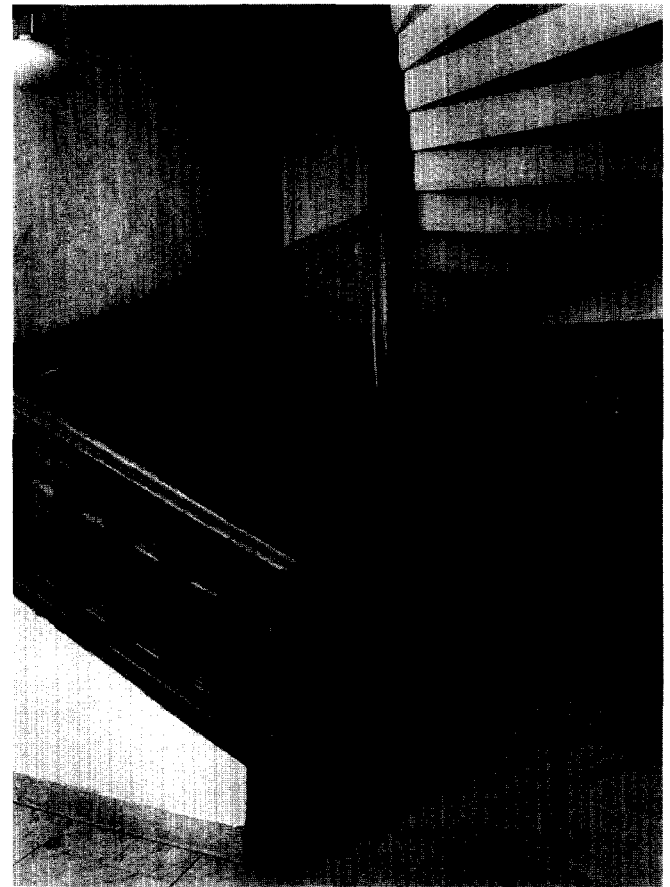
De torens die tegen de voorgevel werden gebouwd dienden om het huis uit 1638 meer aanzien te geven en om het te schoren omdat rond het huis een gracht gegraven werd. De vorm van de torens, een vierkante basis waarboven een achtkant, kwam overeen met de toren van het in 1757 afgebroken Huis te Nes, aan de overzijde van de Linschoten.³³ De torenhelmen van Linschoten kregen klokvormen, ongeveer zoals die van de toren van het uit 1635 daterende en in 1957 afgebroken huis Oud-Wulven te Houten.³⁴

Het interieur van het achterhuis

De hal van het onderhuis wordt door twee bogen van geslepen bakstenen in tweeën gedeeld. Links is de keuken; rechts zijn de kelders. Een gang met tongewelf verbindt de onderhal met de buitendeur met boenstoep in de rechter zijgevel. De kelders zijn overkluisd met tongewelven. De keuken en de onderhal hebben plafonds van troggewelven die bestaan uit geslepen stenen tussen houten balken.

Op de beletage begint een eiken spiltrap die de verdiepingen verbindt (afb. 3). De knop van de spil ontbreekt. De beletage van het achterhuis bevat de zijkamer, thans de 'blauwe kamer', de tussenkamer en de zaal. Deze vertrekken zijn *en filade* gelegen; de verbindingsdeuren liggen in een reeks. De plafonds bestaan uit moerbalken en kinderbinten, waarvan die in de zaal en de gang nog steeds in het zicht zijn. De sleutelstukken in de zaal zijn verwijderd, vermoedelijk toen in de 18de eeuw wandbespanning werd aangebracht.

De vloer van de zaal is beschilderd in een blokpatroon als imitatie van rode en witte marmeren tegels en past daardoor bij de schouw die in dezelfde kleuren is uitgevoerd. De schouw bestaat uit marmeren Toscaanse zuilen en halfzuilen die het houten gemarmerde hoofdgestel dragen.³⁵ Daarboven is een gemarmerde houten boezem, met Ionische zuilen en halfzuilen (afb. 4). Dergelijke schouwen, met marmeren Toscaanse zuilen, zijn bekend van de zalen van Utrechtse huizen naar ontwerp van de architecten Gijsbert Theunisz. van Vianen (ca 1612-1707) en Pieter Jansz. van Cooten (ca 1612-

Afb. 3. Huis te Linschoten. De spiltrap op de beletage, 1647. Foto G. Th. Delemarre 1994.

1663). Zij werkten samen vanaf 1639 en na het overlijden van Van Cooten in 1663 werkte Van Vianen nog door tot 1687.³⁶ De andere schouwen zijn die in de kapittelzaal van de Pieterskerk uit 1650; die afkomstig uit de zaal van Boothstraat 13/15 uit 1662 en die in de zaal van Janskerkhof 16 uit 1663.³⁷

In de boezem van de Linschotense schouw werden de portretten opgenomen van Johan Strick van Linschoten uit 1647 en van Beatrix Gybels als weduwe uit 1650, beide geschilderd door de Utrechtse schilder Jan van Bijlert (1597/8-1671).³⁸

Blijkbaar werd de schouw eerst in 1650 voltooid door plaatsing van het portret van Beatrix Gybels. De Linschotense schouw is van de genoemde schouwen de enige met festoenen van schelpen op het fries. Deze festoenen hebben een opvallende overeenkomst met die op het fries van het binnenportaal in de Korintische orde van het huis Ambachtstraat 5 te Utrecht. Ook dit huis is toegeschreven aan Van Vianen en Van Cooten.³⁹ De lijsten van de schouwstukken zijn alle voorzien van oren. Kenmerkend voor deze schouwen zijn ook de cartouches in kwabstijl. Op het cartouche boven het schoorsteenstuk in de kapittelzaal van de Pieterskerk staat het

Afb. 4. Huis te Linschoten. De schouw uit omstreeks 1650 in de zaal, waarschijnlijk naar ontwerp van Gijsbert Theunisz., van Vianen en Pieter Jansz. van Cooten. Foto G.Th. Delemarre 1994.

jaartal 1650; het cartouche op het altaarmotief eronder draagt het wapen van het kapittel. Op het gekroonde cartouche boven de portretten in Linschoten staan de initialen ISVL en BG van het echtpaar Strick van Linschoten-Gybels. Het dubbele cartouche op het hoofdgestel eronder heeft ongetwijfeld hun alliantiewapens gedragen. Op het fries boven de portretten zijn door lauwerkransen gestoken palmtakken in houtsnijwerk aangebracht, als symbolen van de overwinning na een geslaagd leven.

Het exterieur van het achterhuis

In 1645 werkten Van Vianen en Van Cooten aan de woonhuizen Keizerstraat 35 en Wijde Begijnestraat 5 en in 1649 aan het kapittelhuis van de Pieterskerk te Utrecht. Over de tussenliggende jaren zijn tot dusver geen andere projecten van hun hand bekend. Toegeschreven aan Van Vianen en Van Cooten zijn kasteel Renswoude uit 1654 en Huis de Wiers te Vreeswijk (gemeente Nieuwegein) uit 1652-1654, waarvan sinds 1947 alleen nog het onderhuis bestaat.⁴⁰

Het achterhuis van Linschoten kreeg eenzelfde schilddak

als het voorhuis uit 1638, zoals op het schilderij door Herman Saftleven uit 1654 te zien is. De goot van het achterhuis werd echter gesteund door houten klossen en niet door geprofileerde bakstenen lijsten, zoals bij het voorhuis. Het dak van het achterhuis was gedekt met blauwe pannen en de torens met leien in Rijndekking, in tegenstelling tot het dak van het voorhuis uit 1638 dat was gedekt met rode pannen.⁴¹ Op het genoemde schilderij van het huis is, door de verschillende dakbedekkingsmaterialen, dan ook duidelijk zichtbaar welke delen werden toegevoegd.

Opvallend en ongebruikelijk bij een 17de-eeuws buitenhuis is de a-symmetrische plaatsing van de vensters in de achtergevel (afb. 5). Ook bij achtergevels van door Van Vianen en Van Cooten ontworpen Utrechtse huizen, zoals Janskerkhof 16, is deze a-symmetrie opvallend.⁴²

Afb. 5. Huis te Linschoten. Zij- en achtergevel. Foto C. van Schaik 1998.

Tegen de linkerzijgevel werd een latrine gebouwd die sinds lang verdwenen is. Aan het metselwerk in de zijgevels is nog steeds te zien waar het achterhuis aansluit op het oudere voorhuis. Bovendien bevat de zijgevel links een knik. Ter plaatse is een rijtje klezoren te zien, hetgeen wijst op een vroeger hoekverband. Op verschillende bouwfasen wijzen ook de 10-lagen maten; die van het achterhuis is 57-58 cm., die van het voorhuis 55-56 cm en die van de torens 55 cm. De torens staan 'los' van het voorhuis; in de rechter zijgevel lijkt zich een naad af te tekenen, zelfs nog iets verder naar achter dan gewenst is. Ook is het huis verre van haaks als gevolg van het in fasen verbouwen van de boerderij tot kasteel. Het nieuwe achterhuis van Linschoten betekende een verdubbeling van de bebouwde oppervlakte van het huis. Het voorhuis uit 1638 werd ingebouwd tussen de hogere nieuwe delen. Het aldus samengestelde gebouw was meer schilderachtig dan harmonisch maar het leek in ieder geval op een kasteel. Daartoe droeg ook de ophaalbrug bij, die de ingang verbond met een gemetselde brug van twee bogen. De brug was van de laan afgesloten door een hoog hek.

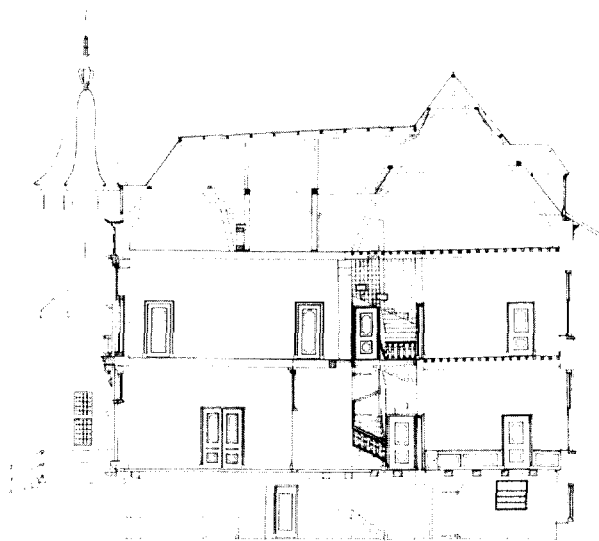
Ondanks de ophaalbrug en het hek werd, in het rampjaar 1672, het Huis te Linschoten door de troepen van koning

Lodewijk XIV geplunderd. Johan Strick van Linschoten jr taxeerde de schade als volgt: 'Het hujs te Linschoten het meeste loot gestolen – 500-. Daer door als mede andersints het hujs gedeterioreert – 1.000-. De bosschen seer geschonden waervan de schade meer beloopt als – 3.500-. Van het hujs meer aen meubilen gerooft als 2.000-'.⁴³

De verbouwing van het voorhuis in 1721

Onder het bewind van Adriaan Strick van Linschoten (1650-1724) en diens echtgenote Cecilia van Gerwen (1666-1747) werd het herenhuis uit 1638 op dezelfde hoogte gebracht als het achterhuis. Het kreeg eveneens een onderhuis, twee verdiepingen en een zolder (afb. 6). De vernieuwde voorgevel werd licht a-symmetrisch, met de ingangspartij wat links van het midden zodat deze in het verlengde van de gang kwam. Omdat tevens de gracht vóór het huis werd verbreed impliceerde dit het bouwen van een nieuwe brug van vier bogen en een ingang van het onderhuis onder de stoep. Een eenvoudige steen in de brugpijler bij de ingang van het onderhuis vermeldt het jaartal 1721.

De toen aangebrachte zandstenen ingangspartij is uitgevoerd in Lodewijk XIV stijl. Boven de voordeur kwam een Frans balkon met 'fenêtres à terre'. De kruisvensters werden herplaatst en de benodigde nieuwe bijgemaakt. Van de 17de eeuwse vensters, zoals de kloosterkozijnen naast de voordeur, bleven delen tot op heden gespaard dankzij de sobere restauraties in de 20ste eeuw (afb.7).

Afb. 6. Huis te Linschoten. Doorsnee zuidwest-noordoost omstreeks 1940. Verzameling Stichting Landgoed Linschoten. Foto G.Th. Delemarre 1994.

Afb. 7 Huis te Linschoten. Voorgevel. Foto C. van Schaik 1998.

Op een tekening uit 1744 door Jan de Beijer zijn vazen op het balkon weergegeven, zoals die op het inrijhek; op een andere tekening van zijn hand en op een tekening van Cornelis Pronk uit 1731 ontbreken deze echter.⁴⁴ De voorgevel van het voltooide huis is als achtergrond afgebeeld op een schilderij door Jacob Schrieder uit 1733 en het heeft daarop hetzelfde uiterlijk als thans.⁴⁵

Het interieur van het in 1721 verbouwde voorhuis

Het ruime ondervoorhuis werd gebruikt door het personeel, de leveranciers en in het dagelijks leven ook door de bewoners.⁴⁶ Rechts naast het ondervoorhuis is de eetkamer. Pas in de 18de eeuw werd een apart vertrek bestemd als eetkamer; daarvóór at men in een ruimte die de rest van de dag een andere functie had, bijvoorbeeld in de zaal.⁴⁷ Tegen de achtergevel van de eetkamer is de halfrond gebogen buffetnis. De buffetkast is niet meer aanwezig.

Tussen de vensters is een schouw van het zogenaamde Utrechtse type, uitgevoerd in Lodewijk XIV stijl, zonder wangen en met de penanten direct tegen de muur (afb. 8). De penanten en de rand van de rookkap zijn vervaardigd van grijs-rood marmer. De houten boezen is concaaf afgeschuimd en voorzien van voluten. Tegen de voorzijde is een spiegel met geprofileerde lijst bevestigd. De wanden van de eetkamer waren oorspronkelijk bespannen met goudleer in de kleuren goud en blauw. Het goudleer bedekte ook de deuren; vandaar dat deze aan de kamerzijde niet gebosseerd zijn, met uitzondering van de recent gekeerde kastdeuren naast de buffetnis. Goudleer werd toegepast omdat er geen etensluchtjes introkken en omdat het duurzaam was.⁴⁸ Het goudleer werd vóór 1891 verwijderd.⁴⁹ Onlangs werden enkele gedeelten gereconstrueerd door beschildering in het oude patroon.

Afb. 8. Huis te Linschoten. De schouw in de eetkamer, omstreeks 1721. Foto C. van Schaik 1998.

Afb. 9. Huis te Linschoten. De schouw in de slaapkamer op de beletage, omstreeks 1721. Foto C. van Schaik 1998.

Ook in het vertrek links naast het ondervoorhuis waren de muren oorspronkelijk met goudleer bespannen. De hang-schoorsteen in Lodewijk XIV stijl in deze kamer is in eenvoudiger trant uitgevoerd dan die in de eetkamer. Waarschijnlijk was dit vertrek de dagelijkse zitkamer. Tegen de achtergevel zijn twee bedsteden aangebracht.

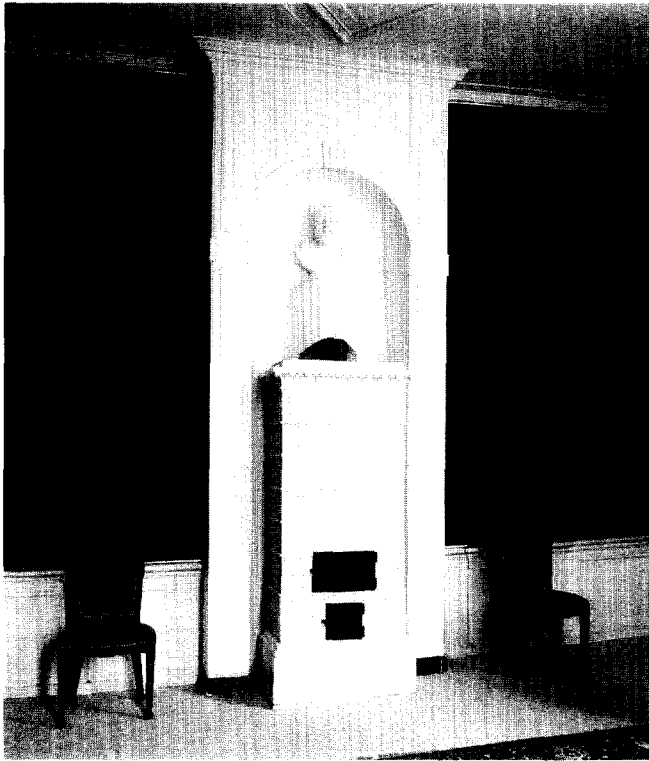
Een hardstenen trap, vermoedelijk uit 1721, verbindt het onderhuis met het voorhuis op de beletage. Het plafond daarvan bestaat uit een enkelvoudige balklaag die grotendeels gerestaureerd is. Rechts van het bovenvoorhuis is een salon, die, te oordelen naar de gevonden resten, ooit met goudleer behangen was.

Links van het voorhuis is een zit-slaapkamer met een bedakoof die in de 19de eeuw gewijzigd en behangen is. In deze kamer is een schoorsteen met houten schorende wangen (afb. 9). Dit type schouw werd 'cheminée à la Hollandoise' genoemd. In Linschoten werden dergelijke schoorstenen nog ver in de 19de eeuw toegepast, zoals bij Wulverhorst in 1837 en bij Schurenborg in 1865.⁵⁰

De 19de eeuw

In het 2de kwart van de 19de eeuw gaf Emil baron Strick van Linschoten (1798-1849) opdracht aan de Haarlemse architect Jan David Zocher jr (1791-1870) een aantal verbouwingen aan het huis uit te voeren. De voorkamer rechts op de beletage werd van een nieuwe schoorsteen en een stucplafond voorzien. De 'blauwe kamer' kreeg een gestucte schoorsteen-nis en een stucplafond met een ruitmotief. De schoorsteen kwam op een andere plaats dan de (onbekende) voorganger, getuige het nog aanwezige haardgewelf in de keuken daaronder. In de archiefkamer op de verdieping werd een schoorsteen geplaatst die in een late empirestijl is uitgevoerd.⁵¹

De bibliotheek op de bovenvoorkamer rechts werd daar ingericht nadat het woonhuis van Emil Strick van Linschoten, Oudegracht 388 te Utrecht, na zijn overlijden ontruimd werd en ook zijn boeken naar Linschoten overgebracht werden. De verbindingsdeur met de archiefkamer werd toen van imitatie-boekenruggen voorzien en zo tot 'geheime' deur gemaakt.

Afb. 10 Huis te Linschoten. De blauwe kamer met behang uit 1853.
Foto G.Th. Delemarre 1994.

In 1853 kreeg de kamer op de beletage links achter het blauwe papieren behang (afb. 10). Opdrachtgever was Heinrich Alexander von Arnim (1798-1861) als voogd over zijn dochter Elisabeth von Arnim (1834-1919).⁵² Zij had Linschoten in 1849 van haar oom geërfd.⁵³

Elisabeth von Arnim huwde in 1855 Friedrich von dem Bussche Ippenburg (1830-1897) en zij bewoonden het huis aanvankelijk permanent. Daaraan herinnert de toen aangelegde heteluchtverwarming. Haar vader liet in 1856 een deur plaatsen tussen haar slaapkamer aan de voorzijde, links op de eerste verdieping en de daarachter gelegen kamer met rococobehangsels, die als kinderkamer in gebruik genomen werd.⁵⁴ Het is daarom aannemelijk dat toen ook de roos in neogotische trant op de vloer van de kinderkamer werd geschilderd, met daaromheen de letters van het alfabet en de cijfers 1 t/m 10. In 1860 vertrok het gezin Von dem Bussche naar Duitsland.⁵⁵

Het park

Op de kaart die na het gereedkomen van het herenhuis in 1638 werd getekend, is een tuin weergegeven die bestond uit vier rechthoekige perken. Dergelijke geometrische tuinen waren ook aangelegd bij het huis Goudestein te Maarssen uit omstreeks 1620 en bij het in 1633 nieuw opgetrokken kasteel Oudegein te Jutfaas.⁵⁶

Uit het testament van Johan Strick van Linschoten en Beatrix Gybels uit 1644 blijkt dat het herenhuis uit 1638 omgeven was door plantages, boomgaarden, lanen en essenbossen.⁵⁷ Tussen 1647 en 1655 moet de binnengracht gegraven zijn. Een aanwijzing daarvoor is de in 1647 verkregen en in 1655 herhaalde toestemming van het Groot-Waterschap van Woerden om 'de stenen brug in de weg bij de Hoge Polder bij de vaart aan de westzijde van de boomgaard te laten vervallen en oostwaarts te verplaatsen'.⁵⁸ Op de kaart van het Groot-Waterschap van Woerden uit 1670 door David en Justus Vingboons, die de situatie van 1648 weergeeft, is de aanleg nog slechts schematisch afgebeeld.

In het begin van de 18de eeuw werd het weidse voorplein aangelegd. Daartoe werden de sloten aan weerszijden van de laan verlegd en bouwhuizen opgetrokken.

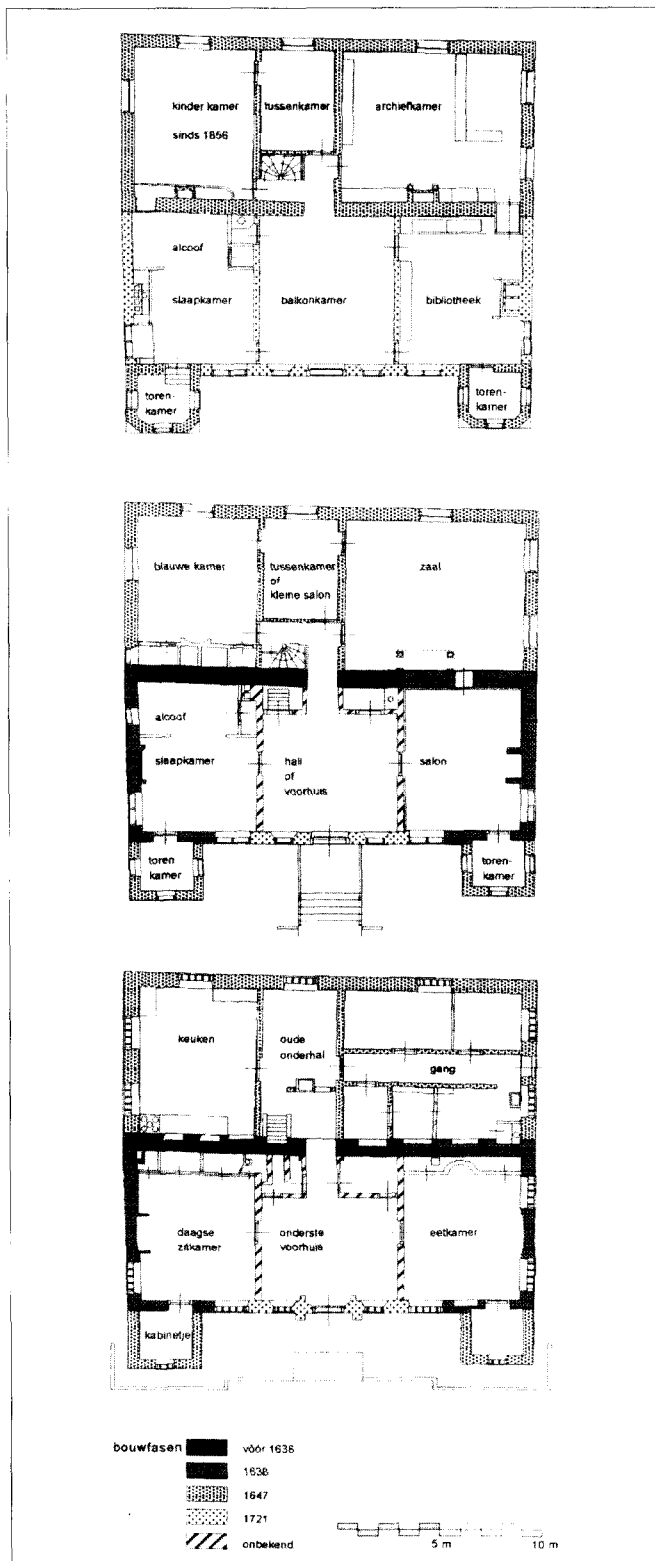
Het 'grand canal' van Linschoten bestaat uit een 800 meter lange waterallee vanaf de binnengracht in de as van het huis en met op het einde bij de Haardijk een ronde vijver. Het staat plaatselijk dan ook bekend als 'de Koekepan'. Het behoort met het in 1708 aangelegde 'grand canal' bij kasteel Renswoude tot de belangrijkste in den lande.⁵⁹ De datum van aanleg blijkt uit een verzoek uit 1735 van mr Johan Hendrik Strick van Linschoten aan het Groot-Waterschap van Woerden 'omme te doen ontgronden en afgraven seekere vier hondert Roeden lands, gelegen Recht aghter den Huijsen van Linschoten op Linschoter Haar, omme een gedeelte van deselve te approprieren en te maaken tot een vijver ofte kom en sulx tot vergrootinge van desselfs plantagien'.⁶⁰

Veel 17de- en 18de-eeuwse structuren verdwenen door de aanleg van een landschappelijk park naar een ontwerp uit 1834 door Jan David Zocher jr.⁶¹

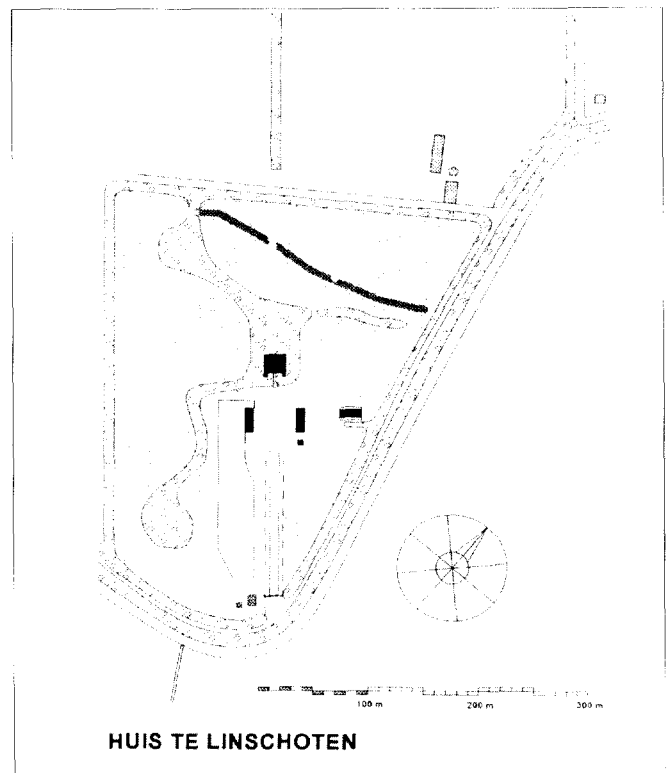
Het monumentale inrijhek aan het begin van de laan bestaat uit vier gemetselde pijlers op hardstenen voeten. Op de hardstenen bekroningen staan zandstenen vazen in Lodewijk XIV stijl. Hierop zijn cartouches aangebracht met profielportretten van Romeinse keizers (afb. 11).

Afb. 11 Huis te Linschoten. Het inrijhek uit omstreeks 1721.
Foto C. van Schaik 1998.

Afb. 12 Huis te Linschoten. Computertekeningen door ir W.J. Raven naar opmetingstekeningen omstreeks 1940 uit de verzameling van de Stichting Landgoed Linschoten. Bouwdateringen J.W.C. van Schaik.

Afb. 13 Huis te Linschoten. Computertekeningen door ir W.J. Raven van de omgeving van het huis.

Het landgoed

Aanvankelijk behoorden bij het Huis te Linschoten alleen verpachte landerijen.⁶² Allengs verwierven de afstammelingen van Johan Strick van Linschoten de aangrenzende boerderijen op de Haar. Tenslotte kocht Emil baron Strick van Linschoten in 1833 de nog 'ontbrekende' boerderij thans genaamd Louishoeve op de Haar.⁶³ De aangekochte hofsteden waren 'bezet' met steenaarde. De vletsloten op de Haar en in de Lage Polder en de talrijke grienden herinneren er aan dat de omgeving van het Huis te Linschoten sinds de 17de eeuw op grote schaal afgevet en veranderd is.

In 1891 werd het landgoed met negen boerderijen met 321 hectaren verkocht aan G. Ribbius Peletier te Utrecht.⁶⁴

Teneinde het landgoed voor de toekomst te bewaren heeft diens gelijknamige kleinzoon het gelegateerd aan de 'Stichting G. Ribbius Peletier jr tot Behoud van het Landgoed Linschoten'.⁶⁵

Noten

Mijn dank gaat in de eerste plaats uit naar mr C. van Schaik, dr D.J. de Vries en H. Alta. Zonder hun bijzonder substantiële bijdragen zou ik de bouwgeschiedenis van het Huis te Linschoten niet zo grondig hebben kunnen onderzoeken. Tevens wil ik mr C.G.M. Noordam, drs J.J.C. baron Taets van Amerongen, prof. dr A.W. Reinink, mr P.J. Schipperus, B.J.M. de Wit-van Schaik en ir W.J. Raven bedanken voor hun medewerking bij het tot stand komen van dit artikel.

- 1 Recente literatuur: F.W. van Gulick, *Nederlandse kastelen en landhuizen*, Voorburg 1960, pp. 264-269; F.A.L. de Goederen, E.J.P.J. Mols en J.W.C. van Schaik (red.), *Monumenten te Linschoten*, Woerden 1975, pp. 21-24; Fred Gaasbeek, Charles Noordam, *Montfoort, geschiedenis en architectuur*, Zeist 1992, pp. 224-234; P.W.A. Broeders, *Kasteel- Buiten- en Boerentuinen in de Lopikerwaard*, IJsselstein 1992, pp. 10-41.
- 2 Ronald Stenvert, 'Bouwgeschiedenis, het Huis en andere opstallen', Wessel Reinink, *Landgoed Linschoten, een geschiedboek*, Bussum 1994, pp. 228-301.
- 3 Bij restauratiewerkzaamheden kwam in 1996 een gedeelte van de brandmuur van de boerderij tevoorschijn. Vriendelijke mededeling van H. Alta te Linschoten.
- 4 T. Vink, *De Lekstreek*, Amsterdam 1926, pp. 172-175; H.J.A. Berendsen, *De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht*, Utrecht 1982, pp. 177-180; H.J.A. Berendsen, M.I.J.G. Cortenraad, 'Het ontstaan van het landschap in de omgeving van Montfoort' *Heemtijdinghen* 19 (1983), pp. 41-53.
- 5 Ook van de Hoge Polder werd een gedeelte afgegraven. De afwatering wordt geregeld door middel van duikers onder de grachten en de Haardijk. Ook kan water worden ingelaten in de slotgracht.
- 6 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nrs 171-172.
- 7 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nrs 374-375.
- 8 Verzameling Stichting Landgoed Linschoten, inv. nr LL 224a.
- 9 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nrs 259, 529-530, 549, 553.
- 10 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nrs 1-3.
- 11 HUA, Familie-archief Grothe, inv. nr 123.
- 12 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nrs 509-510, 576-577, 648.
- 13 HUA, Stadsarchief II-1239, Rekeningen van de 2de kameraar Remigii (1 oktober) 1637-1638.
- 14 *Geheimschrijver* (etc.), Utrecht-Amsterdam 1759, pp. 258-259. Deze traditie is onderzocht door o.a.: Louise van Tongerlo, 'Glasschenkingen van de Utrechtse kapittels. Een verkenning in relatiekaders', *Nederlands kunsthistorisch jaarboek* 37 (1986), pp. 151-174; Dirk J. De Vries, *Bouwen in de late middeleeuwen. Stedelijke architectuur in het voormalige Over- en Nedersticht*, Utrecht 1994, pp. 137-150.
- 15 Thomas Döring, *Studien zur Künstlerfamilie Van Bronckhorst. Jan Gerritsz (ca 1603-1661), Johannes (1627-1656) und Gerrit van Bronckhorst (ca 1636-1673) in Utrecht und Amsterdam*, Alfter 1993.
- 16 De Goederen e.a., *op. cit.* (noot 1), p. 17; Meta A. Prins-Schimmel, George E. van Leersum, *Langs de oude Utrechtse kerken*, Baarn 1975, pp. 63, 71.
- 17 HUA, Archief kapittel van Sint-Marie, inv. nr 349-5, acquitten der Fabriek Kamer 1637-1639 dd. 3 september 1638; idem inv. nr 42-3 fol. 106.
Andere schenkers: Oud-Munster, HUA, Archief kapittel van Oud-Munster, inv. nr 501-2 dd. 16 juli 1638; Sint-Jan, HUA, Archief kapittel van Sint-Jan, inv. nr 164-2, acquitten der fabriekskamer dd. 10 augustus 1638; Gedeputeerde Staten, HUA, Archief Staten van Utrecht, inv. nr 264-4 dd. 31 januari 1638; de stad Montfoort, GA Montfoort, stadsrekening 1638, extra ordinari uitgaven; de stad Rhenen, OA Rhenen, nr 197 dd. 20 november 1639. De wapenruiten zijn sinds lang verdwenen.
- 18 Joop van Schaik, 'Rijneveld', *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*, Utrecht 1995, p. 553; voor Bouwlust zie De Goederen e.a., *op. cit.* (noot 1), p. 38; Gaasbeek, Noordam, *op. cit.* (noot 1) pp. 144-

- 145; G.J.A. Beerhuizen-van Kooten, 'De inventaris van een boerderij in de vorige eeuw', *Heemtijdinghen* 17 (1981), pp. 35-36.
- 19 J.W.C. van Schaik, *Ridderhofstad Oudegein*. Nieuwegein 1995, pp. 12-15.
- 20 E.A. Canneman, *Kastelen aan de Langbroekerwetering*, Alphen aan den Rijn/Amsterdam 1989, p. 62.
- 21 E.J. Haslinghuis, *De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst, II. De provincie Utrecht, 1ste stuk. De gemeente Utrecht, 1ste afl.*, 's-Gravenhage 1956, pp. 84-85.
- 22 W. Stooker, 'De bouwmeester Frederick Matthijsz. van Lobbrecht' *Bouwkundig Weekblad* 71 (1953), pp. 305-310; P.H.N. Briët, 'Frederick Matthijs van Lobbrecht: "Der Staten Timmerman"', *Bouw* 18 (1963), II pp. 1228-1230.
- 23 Zie noot 8.
- 24 HUA, Archief kapittel van Oud-Munster, inv. nr 933, 132-133, Kaartboek van percelen land behorend aan het kapittel door J. van den Berch, J. van Diepenem, B. Verstrale en H. Verstrale, 1597-1637.
- 25 Verzameling Stichting Landgoed Linschoten. De voorstudie behoort eveneens tot de verzameling Stichting Landgoed Linschoten.
- 26 R. van Lutervelt, *De buitenplaatsen aan de Vecht*, Lochem 1948, pp. 48-49.
- 27 J.W.C. van Schaik, 'Wulvenhorst', *Heemtijdinghen* 30 (1994), p. 3.
- 28 Vriendelijke mededeling van D.J. de Vries te Utrecht.
- 29 *Nederland's Adelsboek* 71 (1952), p.263.
- 30 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 335. De bakstenen vertonen enig zoutglazuur; de Hollandse IJssel ondervond de invloed van eb en vloed in Rozendaal.
- 31 A.J. Kölker, *Haastrecht, hoofdstukken uit het ontstaan en de ontwikkeling van 'die Steede ende Landen van Haestregt' tot het begin van de 19e eeuw*. Dordrecht 1974, p. 132.
- 32 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 156.
- 33 Charles Noordam, 'Te Nesse', *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*. Utrecht 1995, p. 336.
- 34 Otto Wittewaall, Jan Smits, 'Oud-Wulven', *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*. Utrecht 1995, pp. 542-543.
- 35 Door Stenvert, *op. cit.* (noot 2), p. 251, worden de zuilen Dorisch genoemd en omstreeks 1664 gedateerd.
- 36 P.H.N. Briët, P.H. Cuperus, 'Ghijbsert Thöniszoon van Vianen en Pieter Janszoon van Cooten, een vrijwel vergeten bouwmeesterscombinatie uit onze Gouden Eeuw' *Bouwkundig Weekblad*, 71 (1953) pp. 33-47; P.H.N. Briët, 'Ghijbsert Thöniszoon van Vianen en Pieter Janszoon van Cooten een vrijwel vergeten bouwmeesterscombinatie uit onze Gouden Eeuw', *Bouw*, 11 (1962), I pp. 368-371.
- 37 Op 21 januari 1664 werd Nicolaes van Damast betaald 'vande gesneden jonica capitelen' van Janskerkhof 16; op 10 juni 1664 werd Cristijn Vreem betaald 'vant snijden vande schoorsteenmantel alleen int groot zalet', eveneens van Janskerkhof 16. M.D. Barnard, A.M. van Breugel, N.A. Grimmius, M.G. van den Heuvel-van Nuffel, C.C. van Hoogevest, M.T. van Thoor en D.J. de Vries. 'Originele bestekken van Janskerkhof Utrecht' *Jaarverslag Hendrick de Keyser* 65 (1983), p. 24. De schouw van Boothstraat 13/15 werd in de 19de eeuw overgebracht naar kasteel Ammersoyen maar is daar niet meer aanwezig. E.C. van der Borch tot Verwolde-Swemle, 'Het kasteel en iets over zijn bewoners', *Ammersoyen. Bijdragen tot de geschiedenis van het kasteel, de heerlijkheid en de heren van Ammersoyen*. Zutphen 1986, pp. 29, 32. De zuilen in de kapittelzaal van de Pieterskerk zijn 'gemarmerd'.
- 38 N. Plomp, J.W.C. van Schaik, 'Portretkunst in het Stichts-Hollandse grensgebied', *Heemtijdinghen* 18 (1982), p. 76. Thans bevat de schouw oude replica's van de portretten.
- 39 Marceline J. Dolfin, E.M. Kylstra, Jean Penders, *De Monumenten van geschiedenis en kunst, III A, Utrecht, de huizen binnen de singels*, 's-Gravenhage 1989, pp. 262-264.
- 40 Joop van Schaik, 'Renswoude', *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*. Utrecht 1995, pp. 363-369.
- 41 Een leien dak drukte een zekere welstand uit; zie H. Janse (red.), *Leien op Monumenten*, Zeist 1986, p. 25. Dit gold ook voor blauwe, d.w.z. zwart geglazuurde of gesmoorde grijze, dakpannen die duurdurder zijn dan rode.
- 42 Briët, *op. cit.* (noot 36).
- 43 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 647. De gebeurtenissen op het Huis te Linschoten in 1672 zijn te vergelijken met die op het nabije Huis te Nes; zie: W.J.C.C. Bijleveld, 'Onder Fransche heerschappij', *Jaarboekje "Oud-Utrecht"* 1939, pp. 165-172.
- 44 De tekeningen van Cornelis pronk (1692-1759) behoren tot de coll. van de Stichting Landgoed Linschoten en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist. De tekeningen van Jan de Beijer (1703-1785) behoren tot de coll. van de Stichting Landgoed Linschoten en het Koninklijk Huisarchief.
- 45 Veilingcatalogus Lindau (Dld), 4-5-1982, nr 1761 p. 1, 112x 130cm., met portretten van de vijf oudste kinderen van het echtpaar Strick van Linschoten-Bernard; Adriaan (1727-1772); Daniël Jan (1729-1776); Josepha Christina Clara (1730-1803); Charlotte Beatrix (1732-1795) en Johanna Antonia (1733-1806).
- 46 Jet Pijzel-Dommisse, 't Is poppe goet en anders niet. Het poppenhuis in het Frans Halsmuseum, Bussum 1980, p. 57.
- 47 Pijzel-Dommisse, *op. cit.* (noot 46), p. 59.
- 48 *Goudleer, Kinkarakawa. De geschiedenis van het Nederlands goudleer en zijn invloed in Japan*. Zwolle 1989, pp. 7-8.
- 49 A.M. van Zijverden-Poortman, 'Else von Arnim, de laatste bewoonster van het Huis te Linschoten', *Sprokkelingen uit de geschiedenis van Linschoten en Snelrewaard* I, Linschoten 1978, p. 51; H.W.M. van der Wijck, *De Nederlandse buitenplaatsen*. Delft 1974, pp. 45-46.
- 50 J.W.C. van Schaik, 'Schurenburg', *Heemtijdinghen* 21 (1985), pp. 95-106. *Maisons d'hier et d'aujourd'hui/ De woonstede door de eeuwen heen* 71 (1986), pp. 126-133.
- 51 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 539.
- 52 Van Zijverden-Poortman, *op. cit.* (noot 49), p. 59.
- 53 Van Zijverden-Poortman, *op. cit.* (noot 49), p. 50.
- 54 Van Zijverden-Poortman, *op. cit.* (noot 49), p. 55.
- 55 W. Graadt van Roggen, 'Utrechtsche schimmen uit Goethe's kring', *Jaarboekje "Oud-Utrecht"* 1938, p. 105.
- 56 Van Schaik, *op. cit.* (noot 19), p. 12.
- 57 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 597.
- 58 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 113.
- 59 Van Schaik, *op. cit.* (noot 40), p. 368.
- 60 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 529.
- 61 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 546
- 62 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 600
- 63 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 365
- 64 HUA, Archief Huis Linschoten, inv. nr 366-a